

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

Jerzy Jaskiernia

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Polska

ORCID: 0000-0001-9401-5999

jerzy.jaskiernia@ujk.edu.pl

Dyplomacja parlamentarna – nowy wymiar współczesnego parlamentaryzmu

ABSTRAKT

W artykule analizie poddane zostało zjawisko dyplomacji parlamentarnej. Choć międzynarodowa aktywność parlamentarzystów obserwowana była już w XIX w., to jednak dopiero w XX i XXI w. nabrała dynamiki, stając się istotnym elementem stosunków międzynarodowych. Autor wskazuje, które przejawy międzynarodowej aktywności parlamentarzystów zasługują na miano dyplomacji parlamentarnej oraz jak zjawisko to, analizowane w kategoriach „paradyplomacji”, oddziałuje na modyfikację funkcji współczesnych parlamentów, zwłaszcza w kwestii zapewnienia demokratycznej kontroli tworzenia i realizacji polityki zagranicznej państwa

Słowa kluczowe: parlamentaryzm; dyplomacja; stosunki międzynarodowe; polityka zagraniczna; dyplomacja parlamentarna

WPROWADZENIE

Przedmiotem analizy podjętej w tym opracowaniu jest zjawisko dyplomacji parlamentarnej. Obserwowane jest ono w kontekście międzynarodowej aktywności parlamentarzystów. Pojawiają się w związku z tym pytania: Na czym polega istota dyplomacji parlamentarnej? Jak można ją zdefiniować? Jaki ma charakter prawny? Jak oddziałuje na postrzeganie funkcji współczesnego parlamentaryzmu? Jakie ma znaczenie w obszarze stosunków międzynarodowych?

Waga podjętej tu analizy wiąże się z tym, że obszar polityki zagranicznej podlega tradycyjnie słabszej kontroli demokratycznej niż obszary polityki wewnętrznej¹, stąd zaangażowanie parlamentarzystów w tym obszarze nabiera szczególnego znaczenia. Podobnie rzecz się ma w dziedzinach bezpieczeństwa i obronności, gdzie również zapewnienie demokratycznej kontroli jest – w świetle doświadczeń praktyki ustrojowej – poważnym wyzwaniem². Jeśli więc uznamy za prawdziwą tezę Josepha S. Nye'ego

¹ Zob. M. Zürn, *Global Governance and Legitimacy Problems*, „Government and Opposition” 2004, vol. 32(2), s. 261.

² Zob. W. Wagner, *The Democratic Control of Military Power Europe*, „Journal of European Public Policy” 2006, vol. 13(2), s. 214.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

o „globalizacji deficytu demokratycznego”³, to dyplomacja parlamentarna może być postrzegana jako czynnik łagodzenia „deficytu demokracji” postrzeganego w obszarze polityki światowej⁴.

W niniejszym opracowaniu weryfikacji poddana została następująca hipoteza badawcza: Dyplomacja parlamentarna stała się identyfikowalnym czynnikiem współczesnych stosunków międzynarodowych. Choć utrzymują się spory o jej charakter, to jednak nie ulega wątpliwości, że mamy tu do czynienia *de minimis* ze zjawiskiem „paradyplomacji”. Dyplomacja parlamentarna nie jest konkurencją dla tradycyjnej dyplomacji państwowej, ale wzbogaca formy działań dyplomatycznych o zaangażowanie parlamentarzystów, dysponujących mandatem demokratycznym. Dotyczy to zarówno parlamentów krajowych, parlamentów międzynarodowych, jak i międzynarodowych zgromadzeń parlamentarnych. Parlamentarzyści wnoszą nową wartość do procesu rozwiązywania konfliktów i łagodzenia sporów. Odgrywają istotną rolę w procesach międzynarodowego monitorowania wyborów. Dyplomacja parlamentarna staje się w tej sytuacji czynnikiem zmniejszenia deficytu demokracji, który wiąże się ze słabszą kontrolą parlamentu w sferze stosunków zagranicznych i międzynarodowego bezpieczeństwa.

W opracowaniu wykorzystane zostały następujące metody badawcze: prawno-dogmatyczna, historyczna i analizy systemowej.

BADANIA I REZULTATY

Pojęcie dyplomacji parlamentarnej – mimo że w języku polityków i mediów jest obecne już od lat 50. XX w. – zaczęło być konceptualizowane dopiero na przełomie XX i XXI w.⁵ Dyplomacja parlamentarna definiowana jest jako pełen zakres działań międzynarodowych podejmowanych przez parlamentarzystów i parlamenty w celu zwiększenia wzajemnego zrozumienia między państwami, wzmocnienia odpowiedzialności rządów i zwiększenia legitymacji demokratycznej organizacji międzynarodowych⁶.

³ Zob. J.S. Nye Jr., *Globalization's Democratic Deficit: How to Make International Institutions More Accountable*, „Foreign Affairs” 2001, vol. 80(4), s. 2.

⁴ Zob. A. Moravcsik, *Is There a 'Democratic Deficit' in World Politics? A Framework for Analysis*, „Government and Opposition” 2004, vol. 32(2), s. 336.

⁵ Por. G. Noulas, *The Role of Parliamentary Diplomacy in Foreign Policy*, „Foreign Policy Journal”, 22.10.2011.

⁶ Zob. S. Stavridis, D. Jančić, *The Rise of Parliamentary Diplomacy in International Politics*, „The Hague Journal of Diplomacy” 2016, vol. 11(2-3), s. 113-114.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

Choć oddziaływanie parlamentu na obszar polityki zagranicznej ma wielowiekową tradycję⁷, to jednak „dyplomacja parlamentarna” jest pojęciem, które dopiero na przestrzeni ostatnich trzech dekad zaczęło sobie torować drogę w aksjologii i systemie instytucjonalnym organizacji międzynarodowych⁸. Tradycyjna dyplomacja wiąże się bowiem z działalnością władzy wykonawczej (prezydent, rząd, minister spraw zagranicznych, dyplomaci), a wprowadzenie oznaczenia „parlamentarna” musi wywoływać pytanie o zasadność takiej kategoryzacji w kontekście rozumienia terminu „dyplomacja”⁹.

Niektórzy doszukują się genezy dyplomacji parlamentarnej już w czasach starożytnych, przywołując działalność rzymskiego Senatu w 205 r. p.n.e.¹⁰, choć niewątpliwie chodziło tu o pewien typ działalności, a nie o konkretny termin. O zjawisku parlamentarnej dyplomacji pisano w kontekście skandynawskiego „bloku politycznego” w międzywojennej Lidze Narodów. Ludwik Dembiński przywołał postać amerykańskiego dyplomaty i profesora prawa międzynarodowego Philipa C. Jessupa, który w 1956 r. podczas wykładu w Haskiej Akademii Prawa Międzynarodowego wprowadził termin „dyplomacja parlamentarna” do słownika prawa międzynarodowego i stosunków międzynarodowych¹¹. Jessup w swoim wykładzie zacytował innego amerykańskiego polityka i dyplomata, sekretarza stanu w gabinetach prezydentów Johna F. Kennedy’ego i Lyndona B. Johnsona, Deana Ruska, który prawdopodobnie jako pierwszy posłużył się tym określeniem¹². Julian Sutor, powołując się również na Jessupa, tłumaczy, że pojęcie dyplomacji parlamentarnej stosowano dawniej dla określenia dyplomacji konferencyjnej. To zamienne stosowanie terminologii wynika z podobieństwa prowadzenia obrad i rokowań na konferencjach międzynarodowych do tych w praktyce parlamentarnej¹³.

Przez dyplomację parlamentarną należy rozumieć rolę, jaką odgrywają parlamenty krajowe, zgromadzenia parlamentarne instytucji międzynarodowych, międzynarodowe stowarzyszenia międzyparlamentarne czy parlamentarzyści indywidualnie działający w ramach polityki międzynarodowej. Niejednokrotnie parlamenty uprawiają politykę

⁷ Zob. J. Black, *Parliament and Foreign Policy 1739–1763*, „Parliaments, Estates and Representation” 1992, vol. 12(2), s. 121.

⁸ Zob. S. Stavridis, D. Jančić, *Introduction: The Rise of Parliamentary Diplomacy in International Politics*, „The Hague Journal of Diplomacy” 2016, vol. 11(2–3), s. 107.

⁹ Por. G.R. Berridge, L. Lloyd, *The Palgrave Macmillan Dictionary of Diplomacy*, Basingstoke 2012.

¹⁰ Zob. D. Fiott, *On the Value of Parliamentary Diplomacy*, „Madariaga Paper” 2011, vol. 4(7), s. 1.

¹¹ L. Dembinski, *The Modern Law of Diplomacy. External Missions of States and International Organizations*, Dordrecht–Boston–Lancaster 1988, s. 253; P.C. Jessup, *Parliamentary Diplomacy: An Examination of the Legal Quality of the Rules of Procedure of Organs of the United Nations*, „Recueil des Cours” 1956, vol. 89(1), s. 185.

¹² D. Rusk, *Parliamentary Diplomacy – Debate vs. Negotiation*, „World Affairs Interpreter” 1955, vol. 26(2), s. 121.

¹³ J. Sutor, *Prawo dyplomatyczne i konsularne*, Warszawa 2012, s. 396.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

zagraniczną, która niekoniecznie jest zbieżna z polityką zagraniczną prowadzoną przez rząd. Parlamentarzyści reprezentujący parlamenty krajowe mogą występować jako dyplomaci we własnym imieniu w trakcie pobytu za granicą, np. podejmując rozmowy z przedstawicielami władz państwa odwiedzanego, co niejednokrotnie odnotowywane jest przez media i władze tego państwa. Z punktu widzenia formalnego publiczne wypowiedzi parlamentarzystów nie wiążą państwa, z którego się wywodzą. Jednak dla opinii publicznej i władz kraju odwiedzanego może istnieć podejrzenie, że parlamentarysta działa za przyzwoleniem swojego rządu. Taka forma zagranicznej działalności parlamentarzystów może być swego rodzaju „papierkiem lakmusowym”, pozwalającym na zbadanie poglądu bądź wysondowanie stanowiska w danej kwestii, jakie reprezentują władze kraju wizytowanego¹⁴.

Dyplomacja parlamentarna jest fenomenem, którego nie sposób jeszcze jednoznacznie skategoryzować, ale nie można go też nie dostrzegać, ponieważ posiada on swój wymiar praktyczny, angażując członków parlamentów narodowych w politykę zagraniczną ich państw. Dyplomacja parlamentarna na pewno nie jest alternatywą dla klasycznej dyplomacji, ale wykraczając poza tradycyjne obszary pracy parlamentarnej, związanej z legislacją i kontrolą władzy wykonawczej, stanowi niewątpliwie dobre uzupełnienie polityki zagranicznej i klasycznej dyplomacji, prowadzonej przez rządy poszczególnych państw¹⁵.

Dyplomacja sensu stricto oznacza dyplomację podejmowaną przez państwo (dyplomacja państwowa), natomiast dyplomacja sensu largo obejmuje zarówno dyplomację państwową, jak i dyplomację podejmowaną przez inne podmioty aktywne w sferze stosunków międzynarodowych, określaną jako „paradyplomacja”. Choć pojęcie „paradyplomacji” zrodziło się w kontekście międzynarodowej aktywności członków składowych państw federalnych, a następnie zostało rozszerzone na aktywność substruktur terytorialnych również państw unitarnych, to nie wydaje się zasadne, by zawęzić je tylko do tego typu podmiotów. Jeśli bowiem termin „paradyplomacja” ma sens, to jedynie wówczas, gdy obejmuje zjawiska, która mają miejsce poza tradycyjną dyplomacją prowadzoną przez państwa¹⁶.

Fakt występowania międzynarodowych zgromadzeń parlamentarnych w sposób naturalny rodzi tendencję do aktywności parlamentarzystów w sferze stosunków międzynarodowych. Przyjmuje ona z reguły formę doradczą i kontrolną w ramach tych

¹⁴ Zob. I. Bochenek, *Dyplomacja parlamentarna jako jeden z instrumentów współczesnych stosunków międzynarodowych*, „Przegląd Sejmowy” 2016, nr 5, s. 239.

¹⁵ Zob. B. Surmacz, A. Kuczyńska-Zonik, *Dyplomacja parlamentarna: uwarunkowania, pojęcie, zadania*, „Policy Papers” 2019, nr 2, s. 14.

¹⁶ Zob. J. Jaskiernia, *Dyplomacja parlamentarna*, Toruń 2022, s. 41.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

organizacji, ale coraz bardziej widoczna staje się tendencja do wychodzenia członków międzynarodowych zgromadzeń parlamentarnych z inicjatywami na zewnątrz organizacji, w ramach których działają. Termin „dyplomacja” nawiązuje do bilateralnych i multilateralnych stosunków międzypaństwowych, ale jednak zasadne wydaje się być dostrzeżenie, że elementy takiej dyplomacji występują także w stosunkach organizacji międzynarodowej z jej państwami członkowskimi¹⁷. Dotyczyć to może zarówno „rządowego” segmentu tych organizacji, jak i wymiaru parlamentarnego. Mowa więc może być wówczas – w powiązaniu z organizacją międzynarodową – o prowadzeniu „parlamentarnej polityki zagranicznej”¹⁸.

W świetle definicji, którą zaproponowali Gonnée de Boer i Frans Weiglas, dyplomacja parlamentarna obejmuje „pełen zakres działań międzynarodowych podejmowanych przez parlamentarzystów w celu zwiększenia wzajemnego zrozumienia między krajami, wzajemnej pomocy w poprawie kontroli rządów i reprezentacji narodu oraz w celu zwiększenia demokratycznej legitymacji instytucji międzyrządowych”¹⁹.

Dean Rusk zidentyfikował cztery cechy charakteryzujące dyplomację parlamentarną:

- to działania wpisane w szerokie ramy kontynuacji pewnych interesów, a nie tylko realizacja konkretnego programu,
- to dyplomacja otwarta na publiczną debatę,
- prowadzona jest na podstawie sformalizowanych procedur,
- swoje decyzje podejmuje drogą głosowania²⁰.

Philip C. Jessup wskazał na elementy wyróżniające dyplomację parlamentarną spośród innych form multilateralnych negocjacji. Po pierwsze, jest to stała organizacja, której odpowiedzialność i kompetencje sięgają poza agendę jednej sesji. Po drugie, mają one charakter publiczny i są relacjonowane przez media. Po trzecie, realizowane są na podstawie sformalizowanych procedur, zgodnie z którymi jeden punkt widzenia może zostać przyjęty, a inny może być odrzucony. Po czwarte, dyskusję zamyka rezolucja przejęta w drodze głosowania większością głosów²¹.

Jerzy J. Wiatr uwypuklił następujące różnice pomiędzy dyplomacją parlamentarną a dyplomacją klasyczną: 1) dyplomacja parlamentarna podejmowana jest przez szerokie spektrum sił politycznych reprezentowanych w parlamencie, podczas gdy

¹⁷ Zob. F.A.M. Alting von Geusau, *European Organizations and the Foreign Relations of States*, Leyde 1962, s. 56 i n.

¹⁸ P. Fischer, *Europarat und parlamentarische Aussenpolitik*, München 1962, s. 22.

¹⁹ G. de Boer, F. Weiglas, *Parliamentary Diplomacy*, „The Hague Journal of Diplomacy” 2007, vol. 2, s. 93–94.

²⁰ D. Rusk, *op. cit.*, s. 121.

²¹ Zob. P.C. Jessup, *op. cit.*, s. 178.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

dplomacja klasyczna jest podejmowana przez większość rządzącą i odzwierciedla jej politykę (np. w działalności Unii Parlamentarnej niejednokrotnie dochodzi do podziału głosów w delegacji narodowej w określonych sprawach, a sytuacja taka nie jest możliwa w dyplomacji rządowej); 2) dyplomacja parlamentarna oparta jest na sile perswazji, zwłaszcza o charakterze moralnym – nie prowadzi więc do rozstrzygnięć wiążących; w konfliktach o charakterze narodowościowym, etnicznym czy religijnym takie niewiążące oddziaływanie może jednak długofalowo przynieść oczekiwane efekty; 3) dyplomacja parlamentarna podejmowana jest przez osoby, które nie mają w tym zakresie profesjonalnego przygotowania, ale które czerpią swą wiedzę z doświadczeń parlamentarnych; parlamentarzyści korzystają jednak w tym zakresie z pomocy profesjonalnych dyplomatów, zatrudnianych przez kancelarie parlamentarne; 4) dyplomacja parlamentarna podejmowana jest na bazie *ad hoc*, nie wiąże się więc ze stałymi przedstawicielstwami za granicą; parlamentarzyści korzystają nieraz z pośrednictwa ambasad, ale z reguły podejmują działania podczas konferencji międzyparlamentarnych; 5) ponieważ następuje duża rotacja w składzie delegacji międzyparlamentarnych (zwłaszcza w nowych demokracjach), szeroki zakres ma zjawisko dyskontynuacji działań podejmowanych w ramach dyplomacji parlamentarnej²².

W ocenie Adriana Năstase można wyodrębnić trzy sytuacje, gdy występuje zjawisko dyplomacji parlamentarnej: 1) parlamentarzyści odgrywają rolę dyplomatów, pozostając parlamentarzystami i działając w imieniu swoich rządów lub w ścisłej współpracy z nimi (praktyka uwzględniania parlamentarzystów w nieoficjalnych misjach dyplomatycznych znana jest w praktyce rządów w Europie Zachodniej i Stanach Zjednoczonych – mogą przyczynić się do przełamania impasu nawet bez bezpośredniego zaangażowania rządu, jak to miało miejsce w przypadku Francji podczas konfliktu w Zatoce Perskiej; wymiana parlamentarnych grup przyjaźni potrafi otworzyć kontakty niejednokrotnie niemożliwe na szczeblu międzyrządowym; uczestnictwo parlamentarzystów w wyborczych misjach obserwacyjnych; udział parlamentarzystów w sesjach Zgromadzenia Ogólnego ONZ i ważnych konferencjach międzynarodowych); 2) „międzynarodowi” parlamentarzyści, będąc członkami ponadnarodowych zgromadzeń parlamentarnych, wykonują funkcje quasi-dyplomatyczne zarówno indywidualnie (jako sprawozdawcy zgromadzeń), jak i w ramach grup (komisje, wyspecjalizowane podkomisje). Ich „dyplomatyczna” rola jest trudna do ustalenia, ponieważ parlamentarzyści nie występują w imieniu państw, a zgromadzenia ponadnarodowe z reguły nie mają kompetencji do koordynowania polityki zagranicznej państw członkowskich organizacji międzynarodowych; 3) międzynarodowe organizacje

²² Zob. J.J. Wiatr, *Parliamentary Diplomacy after Cold War*, „Romanian Journal of International Affairs” 1995, vol. 1(5), s. 99–100.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

parlamentarne są zaangażowane w definiowanie kierunków polityki zagranicznej państw członkowskich lub w jej krytykowanie. Zgromadzenia ponadnarodowe nie mają środków wymuszania realizacji takiej polityki, ale praktyka wskazuje, że takie zalecenia międzynarodowych organizacji parlamentarnych są uwzględniane przez rządy, nawet jeśli do tego się nie przyznają²³.

Rita Süßmuth zastanawiała się, czy w przypadku pojęcia dyplomacji parlamentarnej nie mamy do czynienia z eufemizmem, a nawet z kontradiktoryjnością terminów. Jeśli zdefiniujemy dyplomację jako reprezentację interesów państwa za granicą, to funkcja ta może być lepiej wykonywana przez zawodowych dyplomatów niż przez parlamentarzystów. Dyplomacja i dyplomacja parlamentarna nie wyłączają się jednak wzajemnie, a mogą być traktowane komplementarnie. Dyplomacja parlamentarna może bowiem otwierać kanały komunikacji i budować pomosty międzynarodowego zrozumienia, których oficjalna dyplomacja nie potrafi lub nie chce otworzyć. Parlamentarzyści mogą więc „przełamywać lody” lub „otwierać drzwi”. Międzynarodowe konflikty mogą być skuteczniej rozwiązywane, gdy międzyrządowa i międzyparlamentarna aktywność są powiązane w spójny i znaczący sposób²⁴.

Dyplomacja parlamentarna z jednej strony przypomina w pewnym zakresie dyplomację klasyczną (udział w negocjacjach, poszukiwanie sposobów rozwiązywania konfliktów, mediacje itp.), z drugiej zaś charakteryzuje się pewnymi specyficznymi cechami. Zasadnicze znaczenie ma to, że podejmowana jest nie przez przedstawicieli rządów i zawodowych dyplomatów, lecz przez mandatariuszy narodu, zasiadających w międzynarodowych zgromadzeniach parlamentarnych. Jest więc elementem realizacji funkcji tych zgromadzeń, nawet jeśli czynnik ten nie zawsze jest eksponowany w klasyfikacjach ich funkcji. Parlamentarzyści angażują więc tu swój autorytet w rozwiązywanie konfliktów wewnętrznych i międzynarodowych, a szczególnie ważnym instrumentem postępowania jest dialog z parlamentarzystami z danych państw. W tym zasadza się więc ów „parlamentarny wymiar” stosunków międzynarodowych, gdzie nie dochodzi do zastępowania władzy wykonawczej, ale do uzupełnienia działań, które ona podejmuje w obszarze dyplomacji.

Restrykcyjna definicja dyplomacji parlamentarnej wyróżnia działania dyplomatyczne w ramach głównych organizacji międzynarodowych, odbywające się na arenach przypominających zgromadzenia parlamentarne (ONZ, UNESCO). Opisuje działania dyplomatyczne w postaci aktywności organów parlamentarnych oraz takich struktur jak

²³ Zob. A. Năstase, *The Role of Parliamentary Diplomacy in Shaping a Sustainable Democratic Security Order*, „Romanian Journal of International Affairs” 1995, vol. 1(5), s. 10–11.

²⁴ Zob. R. Süßmuth, *The Role of Parliamentary Diplomacy in the Development of a Lasting Democratic Security Order*, „Romanian Journal of International Affairs” 1995, vol. 1(5), s. 89–90.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

parlamentarne grupy przyjaźni. Szersza definicja łączy sposoby działania zgromadzeń parlamentarnych i stosunków międzynarodowych, gdy działalność dyplomatyczna państwa obejmuje procedurę parlamentarną i może być uzupełniona bardziej szczegółowymi działaniami. W wielu krajach minister spraw zagranicznych lub minister obrony mogą zostać wezwani do stawienia się przed komisjami parlamentarnymi *ad hoc*; delegacje parlamentarne do innych krajów mogą składać sprawozdania władzy wykonawczej. Instrumenty te (przesłuchania, delegacje) są łącznikiem między polityką wewnętrzną (głównym obszarem działalności parlamentarnej) a polityką zagraniczną. Należy rozróżnić przy tym procesy formalne i nieformalne²⁵.

Dyplomacja parlamentarna pozwala stworzyć ponadnarodową sieć zdobywania przez parlamentarzystów informacji w obszarze polityki zagranicznej i obronnej, m.in. w wyniku udziału w misjach, co umożliwia przepływ informacji ponad granicami i liniami podziałów politycznych, a w konsekwencji umożliwia parlamentarzystom skuteczniejsze wykonywanie kontroli tego obszaru polityki państw²⁶.

Z nasileniem się zjawiska dyplomacji parlamentarnej mamy do czynienia w okresie po zakończeniu „zimnej wojny”. Odpadły bowiem bariery, zwłaszcza o charakterze politycznym, które utrudniały współpracę międzyparlamentarną pomiędzy parlamentarzystami z obu stron „żelaznej kurtyny”. Powstała też możliwość połączenia dyplomacji parlamentarnej z dyplomacją polityczną, możliwą w ramach pluralistycznych systemów politycznych²⁷.

Poprzez podejmowanie dyplomacji parlamentarnej członkowie parlamentów krajowych mogą na forum ponadnarodowych zgromadzeń parlamentarnych oddziaływać na kształtowanie się stosunków międzynarodowych i rozwiązywanie wyzwań cywilizacyjnych w skali globalnej i regionalnej, ale też na promowanie interesów państwa na arenie międzynarodowej²⁸. Otwiera to podstawę do budowania demokratycznego wymiaru stosunków międzynarodowych, istotnego dla legitymizacji decyzji podejmowanych w tym obszarze²⁹.

²⁵ Zob. *Parliamentary Diplomacy: Recent Developments and New Trends*, [w:] *Parliamentary Diplomacy in the ASEAN Context*, Phnom Penh 2020, s. 42.

²⁶ Zob. D. Peters, W. Wagner, C. Glahn, *Parliamentary Control of CSDP: The Case of the EU's Fight against Piracy off the Somali Coast*, „European Security” 2014, vol. 23(4), s. 446.

²⁷ Zob. F. Rădulescu Botica, V. Duculescu, *Parliamentary Diplomacy and the Promotion of National Values*, „Romanian Journal of International Affairs” 1995, vol. 1(3), s. 105.

²⁸ Por. *Nationales Interesse und integrative Politik in transnationalen parlamentarischen Versammlungen*, eds. E. Kuper, U. Jun, Opladen 1997.

²⁹ Zob. S. Marschall, *Transnationale Repräsentation in Parlamentarischen Versammlungen: Demokratie und Parlamentarismus jenseits des Nationalstaates*, Baden-Baden 2005, s. 34.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

Aktywność parlamentarzystów w organizacjach międzynarodowych jest jedną z przesłanek budowania demokratyczności systemu międzynarodowego³⁰. Wskazuje się też, że wzrost udziału ludzi i grup społecznych w stosunkach międzynarodowych powoduje, że „dla państwowych i międzynarodowych instytucji ważnym zagadnieniem jest zapewnienie im demokratycznej partycypacji”³¹.

Na dyplomację parlamentarną można też spojrzeć w kontekście legitymizacji polityki prowadzonej nie przez państwa, lecz przez inne podmioty międzynarodowe³². Choć zarządzanie międzynarodowe może poprawić legitymizację swoich polityk poprzez tworzenie lepszych wyników, zmniejsza legitymizację po stronie wkładu, ponieważ decyzje są podejmowane z dala od obywateli. Międzynarodowe zgromadzenia parlamentarne mogą nadać legitymizację podejmowaniu decyzji poza państwem. Tymczasem ponadnarodowe zgromadzenia parlamentarne (Transnational Parliamentary Assemblies, TPAs) mogą zwiększyć legitymizację w procesie międzynarodowego zarządzania³³.

Dyplomacja parlamentarna obejmuje różnorodne formy aktywności parlamentu na arenie międzynarodowej: wizyty zagraniczne delegacji parlamentarnych; przyjmowanie wizyt parlamentarzystów z innych państw, a także kurtuazyjnych wizyt przebywających oficjalnie w państwie najwyższych przedstawicieli innych państw (głów państw, premierów, ministrów spraw zagranicznych) oraz akredytowanych w danym państwie ambasadorów; udział parlamentarzystów w pracach zgromadzeń parlamentarnych organizacji międzynarodowych; organizację bilateralnych i multilateralnych spotkań parlamentarnych; organizację i działalność bilateralnych parlamentarnych grup przyjaźni³⁴. Szczególny wymiar dyplomacji parlamentarnej wiąże się z procedurami parlamentarnymi dotyczącymi uznania państw³⁵.

Dyplomacja parlamentarna jest dostrzegana w działalności członków parlamentów krajowych, parlamentów międzynarodowych oraz międzynarodowych zgromadzeń parlamentarnych. Występuje zarówno w organizacjach o zasięgu powszechnym (np.

³⁰ Zob. S. Sałajczyk, *Demokracja a postępowanie państwa w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Państwo we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, red. E. Haliżak, I. Popiuk-Rysińska, Warszawa 1995, s. 31.

³¹ E. Haliżak, *Demokratyczność systemu międzynarodowego?*, [w:] *Państwo – demokracja – samorząd. Księga jubileuszowa na sześćdziesięciopięciolate Profesora Eugeniusza Zielińskiego*, red. T. Mołdawa, Warszawa 1999, s. 360.

³² Zob. H. Abromeit, *Democracy in Europe: Legitimising Politics in a Non-State Polity*, New York 1998, s. 34.

³³ Zob. C. Kraft-Kasack, *Transnational Parliamentary Assemblies: A Remedy for the Democratic Deficit of International Governance?*, “West European Politics” 2008, vol. 31(3), s. 534.

³⁴ Zob. S. Stavridis, *Parliamentary Diplomacy: Some Preliminary Findings*, Jean Monnet Working Papers in Comparative and International Politics, November 2002, no. 48, s. 8.

³⁵ Zob. C. Loda, J. Doyle, E. Newman, G. Visoka, *Parliamentary Recognition*, [w:] *Routledge Handbook of State Recognition*, eds. G. Visoka, J. Doyle, E. Newman, London 2020, s. 256.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

w ONZ³⁶), jak i w organizacjach o zasięgu regionalnym lub subregionalnym. Ideę tę rozwijał Heinrich Klebes w oparciu o doświadczenia Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, w którym przez wiele lat był sekretarzem generalnym³⁷. Do pojęcia dyplomacji parlamentarnej sięga się też w szerszym, europejskim kontekście, uwzględniającym Radę Europy, Unię Europejską oraz inne organizacje międzynarodowe tworzące forum aktywności parlamentarzystów, a także w skali globalnego zarządzania³⁸.

W rezolucji Drugiej Światowej Konferencji Przewodniczących Parlamentów, która odbyła się w dniach 7–9 września 2005 r. w siedzibie ONZ w Nowym Jorku, stwierdzono: „Podkreślamy, że parlamenty muszą być aktywne w sprawach międzynarodowych nie tylko poprzez współpracę międzyparlamentarną i dyplomację parlamentarną, lecz także poprzez udział w międzynarodowych negocjacjach i ich monitorowanie, nadzorowanie i egzekwowanie tego, co zostało przyjęte przez rządy, oraz zapewnienie przestrzegania krajowych norm i praworządności. Podobnie parlament musi wykazać większą czujność podczas kontrolowania działalności organizacji międzynarodowych i wnoszenia wkładu w ich obrady”³⁹.

Pojawiła się tendencja, by włączać parlamentarzystów do delegacji państwowych podejmujących negocjacje międzynarodowe. Odnotowano to np. w odniesieniu do konferencji przeglądowych dotyczących traktatów o nierozprzestrzenianiu zbrojeń. Wskazuje się, że takie postępowanie wiąże się niejednokrotnie z zamysłem, by osłabić głosy przeciwne rozwiązaniom zawartym w dokumentach międzynarodowych⁴⁰.

Jednym z istotnych celów dyplomacji parlamentarnej jest zapewnienie demokratycznej kontroli w sferze spraw zagranicznych, bezpieczeństwa i obronności, które ze swej istoty podlegają słabszej kontroli parlamentarnej niż inne obszary działalności państwowej, a wynika to m.in. z tajnego lub poufnego charakteru działań podejmowanych przez władze państwowe w relacjach zarówno bilateralnych, jak i multilateralnych⁴¹.

³⁶ Zob. K.W. Thompson, *The New Diplomacy and the Quest for Peace*, “International Organization” 1965, vol. 31(3), s. 406.

³⁷ Zob. H. Klebes, *Le Rôle de la Diplomatie Parlementaire à l’Exemple de l’Assemblée Parlementaire du Conseil de l’Europe*, “Romanian Journal of International Affairs” 1995, vol. 1(3), s. 35–36.

³⁸ Por. *Parliamentary Diplomacy in European and Global Governance*, eds. S. Stavridis, D. Jančić, Leiden 2017.

³⁹ Zob. *Second World Conference of the Speakers of Parliaments, New York, 7–9 September 2005*, Geneva 2006, s. 13.

⁴⁰ Zob. M. Onderco, *Parliamentarians in Government Delegations: An Old Question Still Not Answered*, “Cooperation and Conflict” 2018, vol. 40(3), s. 415.

⁴¹ Zob. G. Bono, *Challenges of Democratic Oversight of Security Policies*, “European Security” 2006, vol. 15(4), s. 434.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

W istniejącej literaturze zidentyfikowano szereg funkcji dla parlamentarzystów w sprawach światowych: legitymizacja wielopoziomowości zarządzania, demokratyczna kontrola polityk publicznych, „międzynarodowe trybunały moralne” lub dyplomacja parlamentarna *tout court*⁴².

Geert Jan Hamilton, sekretarz generalny Senatu Królestwa Niderlandów, występując na forum Stowarzyszenia Sekretarzy Generalnych Parlamentów (Association of Secretaries-General of Parliaments) w Quebecu 22 października 2012 r. w referacie zatytułowanym „Dyplomacja parlamentarna: dyplomacja z demokratycznym mandatem” wymienił kilka przykładów zalet i korzyści, jakie niesie za sobą dyplomacja parlamentarna. Dyplomacja parlamentarna stanowi forum wyrównywania i łagodzenia nieporozumień, tym samym wzbogacając i stymulując tradycyjne formy dyplomacji. Wykorzystując siłę parlamentarnych kontaktów, promuje międzynarodowy demokratyczny porządek prawny. Parlamentarzyści, posiadając legitymację demokratycznych przedstawicieli, mają prawo do wiarygodnej wymiany stanowisk. Kształtując i budując demokratyczne instytucje politycznego, międzykulturowego i międzyreligijnego dialogu, chronią tym samym pluralizm. Osobiste kontakty członków parlamentów z różnych państw zwiększają wzajemne zrozumienie i korzystnie wpływają na dwustronne stosunki między państwami. Każdy taki kontakt może zostać wykorzystany w kontekście państwowym, może również stanowić podstawę do zainicjowania pewnych relacji, dotyczących pokoju, bezpieczeństwa, wzmocnienia demokracji i praw człowieka, rozwoju gospodarczego, a także edukacji i spraw socjalnych⁴³.

W niektórych przypadkach parlamentarzyści przyczynili się do rozwiązania konfliktu we własnym kraju, działając w ten sposób jako mediatorzy między rządem centralnym a grupami rebeliantów. Udane przykłady mediacji parlamentarnej w konfliktach wewnętrznych obejmują proces pokojowy w Aceh w Indonezji, a także porozumienie Chittagong Hill Tracts w Bangladeszu⁴⁴. Jeśli chodzi o pośrednie rodzaje zaangażowania w rozwiązywanie konfliktów, parlamenty narodowe mogą się do tego przyczynić poprzez rozwiązywanie konfliktów i międzynarodowe zarządzanie kryzysowe, wypełniając swoje standardowe obowiązki, np. jako popieranie lub współtworzenie

⁴² Zob. A. Cofelice, S. Stavridis, *Mapping the Proliferation of Parliamentary Actors in the Mediterranean: Facilitating or Hindering Cooperation*, Istituto Affari Internazionali Working Papers no. 17, Rome 2017, s. 4.

⁴³ ASPG Quebec Meeting, <https://www.asgp.co/latest-news?page=1> (dostęp: 29.04.2022).

⁴⁴ Zob. United Nations Development Programme, *Parliaments, Crisis Prevention and Recovery: Guidelines for the International Community*, New York 2006, s. 7.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

polityki rządowej (zagranicznej) oraz udział w Międzynarodowych Organizacji Parlamentarnych (International Parliamentary Institutions, IPI)⁴⁵.

Znaczenie dyplomacji parlamentarnej w kształtowaniu polityki zagranicznej państwa rośnie w wyniku zwiększonej roli organizacji międzynarodowych. Nie bez powodu można powiedzieć, że dyplomacja parlamentarna stała się skutecznym elementem formułowania współczesnych stosunków międzynarodowych i podejmowania inicjatyw. Międzynarodowe kontakty parlamentów i parlamentarzystów można również uznać za kolejny „tor” dyplomacji, który uzupełnia i wspiera wysiłki rządów krajowych w promowaniu współpracy i zrozumienia. Kontakty parlamentarne mają szczególną zaletę, ponieważ nie są ograniczone procedurami dyplomatycznymi i mają większą swobodę w dyskusjach.

Istnieje wiele dowodów na to, że zgromadzenia parlamentarne i parlamentarzyści działają w sprawach międzynarodowych jako autonomiczni aktorzy, inicjatorzy, łamacze ścieżek, twórcy agendy i aktorzy z własnej inicjatywy. Rozwój ten potwierdza zatem odejście od dyplomacji postrzeganej jako domena organów państwowych do takiej, która angażuje wielu aktorów, w tym parlamentarnych. Główne cechy dyplomacji parlamentarnej to: elastyczność, nieformalność, wiele poziomów (od lokalnego do globalnego) i wielu aktorów (parlamentarzyści współpracują nie tylko ze swoimi odpowiednikami, lecz także z innymi osobami i podmiotami w sprawach światowych). Dyplomacja parlamentarna jest komplementarna w stosunku do tradycyjnej dyplomacji państwowej. Wymiar dyplomacji parlamentarnej jest bardziej widoczny, gdy występuje między dwoma demokratycznymi państwami lub w organizacjach mających charakter „klubów demokracji”⁴⁶.

Praktyka dyplomacji parlamentarnej jest przydatnym instrumentem koordynowania działań w sferze polityki zagranicznej, przy czym dotyczy to zarówno parlamentów krajowych, parlamentów międzynarodowych (m.in. Parlamentu Europejskiego), jak i międzynarodowych zgromadzeń parlamentarnych⁴⁷.

Użycie pojęcia dyplomacji parlamentarnej może być krytycznie postrzegane przez tych, którzy gotowi są pojęcie dyplomacji wiązać z jej klasycznym wymiarem i nie są skłonni do przemieszania kategorii. Mogą oni sugerować, że chodzi tu bardziej

⁴⁵ Zob. T. Tiilikainen, *Toward an Active Participation in Foreign Policy – the Role of the Finnish Parliament in International Conflict Prevention and Crisis Management*, [w:] *Parliaments as Peacebuilders in Conflict-Affected Countries*, eds. M. O'Brien, R. Stapehurst, N. Johnston, Washington 2008, s. 218.

⁴⁶ Zob. S. Stavridis, *Conclusions: Parliamentary Diplomacy as a Global Phenomenon*, [w:] *Parliamentary Diplomacy...*, s. 369.

⁴⁷ Por. *Practice of Inter-Parliamentary Coordination in International Politics: The European Union and Beyond*, eds. B.J.J. Crum, J. Fassum, Colchester 2013.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

o aktywność quasi-dyplomatyczną, a więc taką, która jedynie nosi pewne cechy dyplomacji, ale nie może być z nią utożsamiana. Niewątpliwie nie mamy tu do czynienia z kategorią, która by znajdowała twardą jurydyczną podstawę na gruncie prawa międzynarodowego publicznego. Wykracza ona zarazem poza te funkcje parlamentarzystów, o których mówi prawo konstytucyjne. Chodzi więc o pewien fenomen, który przyniósł rozwój stosunków międzynarodowych, a którego nie da się jednoznacznie skategoryzować. Jednocześnie błędem byłoby niedostrzeżenie tego zjawiska. Ma ono przecież wymiar praktyczny i może być dokonywany pomiar jego efektów w nawiązaniu do poszczególnych płaszczyzn, gdzie dyplomacja parlamentarna ma miejsce. *De minimis* chodzi o to, by szukając różnych sposobów rozwiązywania konfliktów, jakie występują we współczesnych stosunkach międzynarodowych, nie lekceważyć tego wkładu, który potencjalnie mogą wnieść parlamentarzyści⁴⁸. Ta sfera działalności państwa nie może być bowiem wyjęta spod oglądu opinii publicznej, gdyż warunkuje ona kształtowanie się zaufania do prowadzonej polityki w tej dziedzinie⁴⁹.

Hubert Vedrine, francuski minister spraw zagranicznych w latach 1997–2002, zabierając głos podczas konferencji poświęconej dyplomacji parlamentarnej, zorganizowanej 23 maja 2001 r. w Paryżu przez Zgromadzenie Narodowe i Senat, stwierdził, że posługiwać się pojęciem dyplomacji parlamentarnej to tak jakby chcieć mówić o legislacyjnej roli rządów lub wykonawczej roli parlamentów. W opinii zawodowych dyplomatów słabością czy też wadą zagranicznej aktywności parlamentów jest niedostateczna koordynacja działań, a czasem jej brak z przedstawicielami Ministerstwa Spraw Zagranicznych⁵⁰. Sceptycznie na istnienie dyplomacji parlamentarnej spoglądał też Jean-Louis Debre, przewodniczący francuskiego Zgromadzenia Narodowego w latach 2002–2007. Jego zdaniem „jest tylko jedna dyplomacja, to dyplomacja Francji. Ona się nie dzieli; nie można jej rozdzielać. Definiowana jest przez Prezydenta Republiki i wprowadzana w życie przez rząd. Parlament realizuje swoje prerogatywy w tym zakresie, np. ratyfikując traktaty, ale nie prowadzi dyplomacji w powszechnym znaczeniu tego terminu”⁵¹. Z kolei Michael Vauzelle, przewodniczący Komisji Spraw Zagranicznych Zgromadzenia Narodowego Francji w latach 1989–1992, powiedział: „(...) jeżeli współczesna dyplomacja wiąże się z koniecznością szybkiego działania i dyskrecji, co jest przywilejem władzy wykonawczej, staje się ona jednocześnie zależna od

⁴⁸ Zob. J. Jaskiernia, *Dyplomacja parlamentarna jako szczególny typ aktywności członków międzynarodowych zgromadzeń parlamentarnych*, [w:] *Płaszczyzny integracji europejskiej*, red. A. Doliwa-Klepacka, Ostrowiec Świętokrzyski 2009, s. 95–96.

⁴⁹ Zob. D.S. Sayfullaev, *Parliamentary Diplomacy in Making of the Foreign Policy*, „The Advanced Science Journal” 2016, vol. 4(1), s. 52.

⁵⁰ Zob. I. Bochenek, *op. cit.*, s. 237.

⁵¹ Cyt. za: Assemblée nationale, *Les activités internationales de l'Assemblée nationale*, Service des affaires internationales et de défense, Paris 2007, s. 10.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

stale rosnących potrzeb porozumienia, dialogu, refleksji, rozwoju nowych idei, wzmocnienia relacji międzyludzkich. Parlamenti są najlepiej usytuowane, aby odpowiedzieć na te potrzeby. Jest więc dziś miejsce dla »dyplomacji parlamentarnej«⁵².

Istotnym czynnikiem dyplomacji parlamentarnej jest też to, że parlamentarzyści reprezentują różne grupy polityczne, czy to w parlamentach krajowych, czy to w parlamentach międzynarodowych i międzynarodowych zgromadzeniach. Poprzez odpowiedni dobór delegacji (np. prowadzących obserwację wyborów czy podejmujących mediację zwaśnionych sił politycznych) czy sprawozdawców (w procedurze akcesyjnej czy monitoringowej) nie tylko osiąga się walor pluralizmu, lecz także uzyskuje się kanał oddziaływania na środowiska, które pozostają w opozycji i nie są gotowe do podejmowania dialogu za pośrednictwem struktur rządowych. Chodzi tu również o zapewnienie najbardziej obiektywnego i wyważonego podejścia, bo tylko przy takim założeniu działania mediacyjne, podejmowane w ramach dyplomacji parlamentarnej, mogą przyczynić się do rozwiązania najbardziej skomplikowanych konfliktów międzynarodowych.

Zasadniczym walorem parlamentarzystów jest to, że posiadają mandat swych społeczeństw, co nadaje odpowiedni wydźwięk moralny podejmowanym inicjatywom. Działają więc w imieniu swoich narodów, dążąc do osiągnięcia pokojowego rozwoju państw i społeczeństw⁵³. Są gotowi bardziej pryncypialnie artykułować swe poglądy niż to zwykli robić przedstawiciele rządów i zawodowi dyplomaci. Częściej decydują się też na ujawnienie przypadków łamania praw człowieka, działań niepraworządnych, aktów dyskryminacji itd., niż to gotowi są robić przedstawiciele władzy wykonawczej, skrupowani dyplomatycznymi konwenansami i obawą retorsji ze strony państw poddawanych krytyce⁵⁴. Parlamentarzyści odgrywają istotną rolę w monitorowaniu przebiegu wyborów w państwach członkowskich organizacji międzynarodowych, gdzie sięganie po mechanizmy poufnej dyplomacji staje się niejednokrotnie nieodzowne w procesie formułowania ocen demokratyczności wyborów.

Z dyplomacją parlamentarną wiąże się jednak również pewne ryzyko. Pryncypialność sądów i otwartość głoszenia krytycznych ocen w stosunku do zwaśnionych stron może niekiedy przyczyniać się do skomplikowania procesu dochodzenia do porozumienia, a nawet do zaostrzenia konfliktu. Wśród czynników osłabiających możliwość podejmowania dyplomacji parlamentarnej w ramach IPI należy wskazać na sprzeczne

⁵² Cyt. za: *ibidem*.

⁵³ Zob. M.M. Martin Martinez, *National Sovereignty and International Organizations*, The Hague 1996, s. 67.

⁵⁴ Por. J. Drohla, *External Aspects of Human Rights Protection: The Role of the EU, the Council of Europe and the OSCE*, [w:] *Human Rights and the Rule of Law*, eds. R. Alleweldt, P. Dimitrova, J. Drohla, T. Milej, Kraków 2004, s. 161.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

interesy narodowe lub ideologiczne wśród członków IPI, które nieuchronnie ograniczają ich zdolność do interweniowania w sprawy globalne. Ponadto aktorzy parlamentarni mają zazwyczaj ograniczony dostęp do szeregu zasobów, którymi dysponują rządy (finanse, wywiad, wiedza ekspercka). Inne ograniczenia, z którymi borykają się IPI, obejmują brak ciągłości ich członkostwa, sporadyczny charakter ich działalności oraz dublowanie się regionalnych organizacji parlamentarnych.

WNIOSKI

W świetle przeprowadzonej analizy można jednoznacznie stwierdzić, że przyjęta hipoteza badawcza została zweryfikowana pozytywnie. Choć ocena skutków występowania dyplomacji parlamentarnej nie jest jednoznaczna, to jednak nie ulega wątpliwości, że stała się ona rozpoznawalnym czynnikiem stosunków międzynarodowych, wzbogacającym dyplomację państwową i wnoszącym nową wartość do procesu realizacji celów dyplomatycznych. Dotyczy to zarówno aktywności członków parlamentów krajowych, parlamentów międzynarodowych, jak i międzynarodowych zgromadzeń parlamentarnych.

Rozwój dyplomacji parlamentarnej przyczynił się do ograniczenia zjawiska deficytu demokracji, jakie występuje w sferze parlamentarnej kontroli obszaru polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, co nie może być pominięte przy współczesnych analizach podziału władzy w systemach politycznych. Co więcej, stał się czynnikiem modyfikującym tradycyjne spojrzenie na funkcje parlamentu w dobie współczesnej.

Mechanizmy poufnej dyplomacji stają się nieodzowne zwłaszcza wtedy, gdy parlamentarzyści dokonują ocen stopnia demokratyczności wyborów w ramach międzynarodowych misji obserwacyjnych. Dają one o sobie znać w trakcie parlamentarnych działań ukierunkowanych na rozwiązywanie napięć i konfliktów.

Niewątpliwie dyplomacja parlamentarna nie może być traktowana jako uprawniona alternatywa dla dyplomacji państwowej. Może być natomiast zasadnie postrzegana – w kategoriach „paradyplomacji” – jako czynnik uzupełniający, którego zastosowanie znajduje szczególne uzasadnienie wszędzie tam, gdzie niewystarczające okazały się metody dyplomacji klasycznej.

BIBLIOGRAFIA

- Abromeit H., *Democracy in Europe: Legitimising Politics in a Non-State Polity*, New York 1998.
Alting von Geusau F.A.M., *European Organizations and the Foreign Relations of States*, Leyde 1962.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

Assemblée nationale, *Les activités internationales de l'Assemblée nationale*, Service des affaires internationales et de défense, Paris 2007.

Berridge G.R., Lloyd L., *The Palgrave Macmillan Dictionary of Diplomacy*, Basingstoke 2012, DOI: https://doi.org/10.1057/9781137017611_2.

Black J., *Parliament and Foreign Policy 1739–1763*, “Parliaments, Estates and Representation” 1992, vol. 12(2), DOI: <https://doi.org/10.1080/02606755.1992.9525819>.

Bochenek I., *Dyplomacja parlamentarna jako jeden z instrumentów współczesnych stosunków międzynarodowych*, „Przegląd Sejmowy” 2016, nr 5.

Boer G. de, Weiglas F., *Parliamentary Diplomacy*, “The Hague Journal of Diplomacy” 2007, vol. 2, DOI: <https://doi.org/10.1163/187119007X180494>.

Bono G., *Challenges of Democratic Oversight of Security Policies*, “European Security” 2006, vol. 15(4), DOI: <https://doi.org/10.1080/09662830701306037>.

Cofelice A., Stavridis S., *Mapping the Proliferation of Parliamentary Actors in the Mediterranean: Facilitating or Hindering Cooperation*, Instituto Affari Internazionali Working Papers no. 17, Rome 2017.

Crum B.J.J., Fassum J. (eds.), *Practice of Inter-Parliamentary Coordination in International Politics: The European Union and Beyond*, Colchester 2013.

Dembinski L., *The Modern Law of Diplomacy. External Missions of States and International Organizations*, Dordrecht–Boston–Lancaster 1988.

Drohla J., *External Aspects of Human Rights Protection: The Role of the EU, the Council of Europe and the OSCE*, [w:] *Human Rights and the Rule of Law*, eds. R. Alleweldt, P. Dimitrova, J. Drohla, T. Milej, Kraków 2004.

Fiott D., *On the Value of Parliamentary Diplomacy*, “Madariaga Paper” 2011, vol. 4(7).

Fischer P., *Europarat und parlamentarische Aussenpolitik*, München 1962.

Götz N., *On the Origin of ‘Parliamentary Diplomacy’ Scandinavian ‘Bloc Politics’ and Delegation Policy in the League of Nations*, “Cooperation and Conflict” 2005, vol. 40(3), DOI: <https://doi.org/10.1177/0010836705055066>.

Haliżak E., *Demokratyczność systemu międzynarodowego?*, [w:] *Państwo – demokracja – samorząd. Księga jubileuszowa na sześćdziesięciopięcioletcie Profesora Eugeniusza Zielińskiego*, red. T. Moldawa, Warszawa 1999.

Jaskiernia J., *Dyplomacja parlamentarna*, Toruń 2022.

Jaskiernia J., *Dyplomacja parlamentarna jako szczególny typ aktywności członków międzynarodowych zgromadzeń parlamentarnych*, [w:] *Płaszczyzny integracji europejskiej*, red. A. Doliwa-Klepacka, Ostrowiec Świętokrzyski 2009.

Jessup P.C., *Parliamentary Diplomacy: An Examination of the Legal Quality of the Rules of Procedure of Organs of the United Nations*, “Recueil des Cours” 1956, vol. 89(1).

Klebes H., *Le Rôle de la Diplomatie Parlementaire à l'Exemple de l'Assemblée Parlementaire du Conseil de l'Europe*, “Romanian Journal of International Affairs” 1995, vol. 1(3).

Kraft-Kasack C., *Transnational Parliamentary Assemblies: A Remedy for the Democratic Deficit of International Governance?*, “West European Politics” 2008, vol. 31(3), DOI: <https://doi.org/10.1080/01402380801939818>.

Kuper E., Jun U. (eds.), *Nationales Interesse und integrative Politik in transnationalen parlamentarischen Versammlungen*, Opladen 1997, DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-663-10878-8>.

Loda C., Doyle J., Newman E., Visoka G., *Parliamentary Recognition*, [w:] *Routledge Handbook of State Recognition*, eds. G. Visoka, J. Doyle, E. Newman, London 2020, DOI: <https://doi.org/10.4324/9781351131759-20>.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

- Marschall S., *Transnationale Repräsentation in Parlamentarischen Versammlungen: Demokratie und Parlamentarismus jenseits des Nationalstaates*, Baden-Baden 2005.
- Martin Martinez M.M., *National Sovereignty and International Organizations*, The Hague 1996.
- Moravcsik A., *Is There a 'Democratic Deficit' in World Politics? A Framework for Analysis*, "Government and Opposition" 2004, vol. 32(2), DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00126.x>.
- Năstase A., *The Role of Parliamentary Diplomacy in Shaping a Sustainable Democratic Security Order*, "Romanian Journal of International Affairs" 1995, vol. 1(5).
- Noulas G., *The Role of Parliamentary Diplomacy in Foreign Policy*, "Foreign Policy Journal", 22.10.2011.
- Nye Jr. J.S., *Globalization's Democratic Deficit: How to Make International Institutions More Accountable*, "Foreign Affairs" 2001, vol. 80(4), DOI: <https://doi.org/10.2307/20050221>.
- Onderco M., *Parliamentarians in Government Delegations: An Old Question Still Not Answered*, "Cooperation and Conflict" 2018, vol. 40(3), DOI: <https://doi.org/10.1177/0010836717737571>.
- Parliamentary Diplomacy: Recent Developments and New Trends*, [w:] *Parliamentary Diplomacy in the ASEAN Context*, Phnom Penh 2020.
- Peters D., Wagner W., Glahn C., *Parliamentary Control of CSDP: The Case of the EU's Fight against Piracy off the Somali Coast*, "European Security" 2014, vol. 23(4), DOI: <https://doi.org/10.1080/09662839.2014.896341>.
- Rădulescu Botica F., Duculescu V., *Parliamentary Diplomacy and the Promotion of National Values*, "Romanian Journal of International Affairs" 1995, vol. 1(3).
- Rusk D., *Parliamentary Diplomacy – Debate vs. Negotiation*, "World Affairs Interpreter" 1955, vol. 26(2).
- Salajczyk S., *Demokracja a postępowanie państwa w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Państwo we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, red. E. Haliżak, I. Popiuk-Rysińska, Warszawa 1995.
- Sayfullaev D.S., *Parliamentary Diplomacy in Making of the Foreign Policy*, "The Advanced Science Journal" 2016, vol. 4(1), DOI: <https://doi.org/10.15550/ASJ.2016.01.052>.
- Second World Conference of the Speakers of Parliaments, New York, 7–9 September 2005*, Geneva 2006.
- Stavridis S., *Conclusions: Parliamentary Diplomacy as a Global Phenomenon*, [w:] *Parliamentary Diplomacy in European and Global Governance*, eds. S. Stavridis, D. Jančić, Leiden 2017.
- Stavridis S., *Parliamentary Diplomacy: Some Preliminary Findings*, Jean Monnet Working Papers in Comparative and International Politics, November 2002, no. 48.
- Stavridis S., Jančić D., *Introduction: The Rise of Parliamentary Diplomacy in International Politics*, "The Hague Journal of Diplomacy" 2016, vol. 11(2–3), DOI: <https://doi.org/10.1163/1871191X-12341344>.
- Stavridis S., Jančić D., *The Rise of Parliamentary Diplomacy in International Politics*, "The Hague Journal of Diplomacy" 2016, vol. 11(2–3), DOI: <https://doi.org/10.1163/1871191X-12341344>.
- Stavridis S., Jančić D. (eds.), *Parliamentary Diplomacy in European and Global Governance*, Leiden 2017, DOI: <https://doi.org/10.1163/9789004336346>.
- Surmacz B., Kuczyńska-Zonik A., *Dyplomacja parlamentarna: uwarunkowania, pojęcie, zadania*, „Policy Papers” 2019, nr 2.
- Sutor J., *Prawo dyplomatyczne i konsularne*, Warszawa 2012.
- Süssmuth R., *The Role of Parliamentary Diplomacy in the Development of a Lasting Democratic Security Order*, "Romanian Journal of International Affairs" 1995, vol. 1(5).
- Thompson K.W., *The New Diplomacy and the Quest for Peace*, "International Organization" 1965, vol. 31(3), DOI: <https://doi.org/10.1017/S0020818300012364>.
- Tiilikainen T., *Toward an Active Participation in Foreign Policy – the Role of the Finnish Parliament in International Conflict Prevention and Crisis Management*, [w:] *Parliaments as Peacebuilders in Conflict-Affected Countries*, eds. M. O'Brien, R. Stapehurst, N. Johnston, Washington 2008.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych - podstawą do cytowań jest wersja angielska

The English-language text shall constitute the original version of the article. The Polish-language version of the article is only an illustrative version

United Nations Development Programme, *Parliaments, Crisis Prevention and Recovery: Guidelines for the International Community*, New York 2006.

Wagner W., *The Democratic Control of Military Power Europe*, "Journal of European Public Policy" 2006, vol. 13(2), DOI: <https://doi.org/10.1080/13501760500451626>.

Wiatr J.J., *Parliamentary Diplomacy after Cold War*, "Romanian Journal of International Affairs" 1995, vol. 1(5).

Zürn M., *Global Governance and Legitimacy Problems*, "Government and Opposition" 2004, vol. 32(2), DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00123.x>.